

books 384 - One of the few Bodoni imprints
illustrated with plates

596

Ignat. Tofanelli delin.

Raph. Morghen sculp.

IN FVNERE
CAROLI III
HISPANIAR. REGIS CATHOLICI
ORATIO

HABITA

IN SACELLO PONTIFICIO

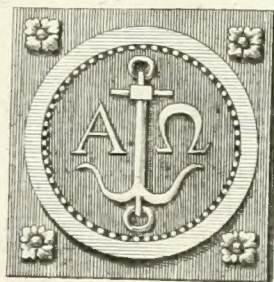
A BERNARDINO RIDOLFI

SANCTISSIMI D. N. PII SEXTI INTIMO CVBICVLARIO

CANONICO VATICANO,

IVDICE ET AVDITORE GENERALI

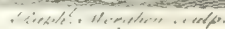
SAC. CONGR. REV. FABRICAE S. PETRI DE VRBE

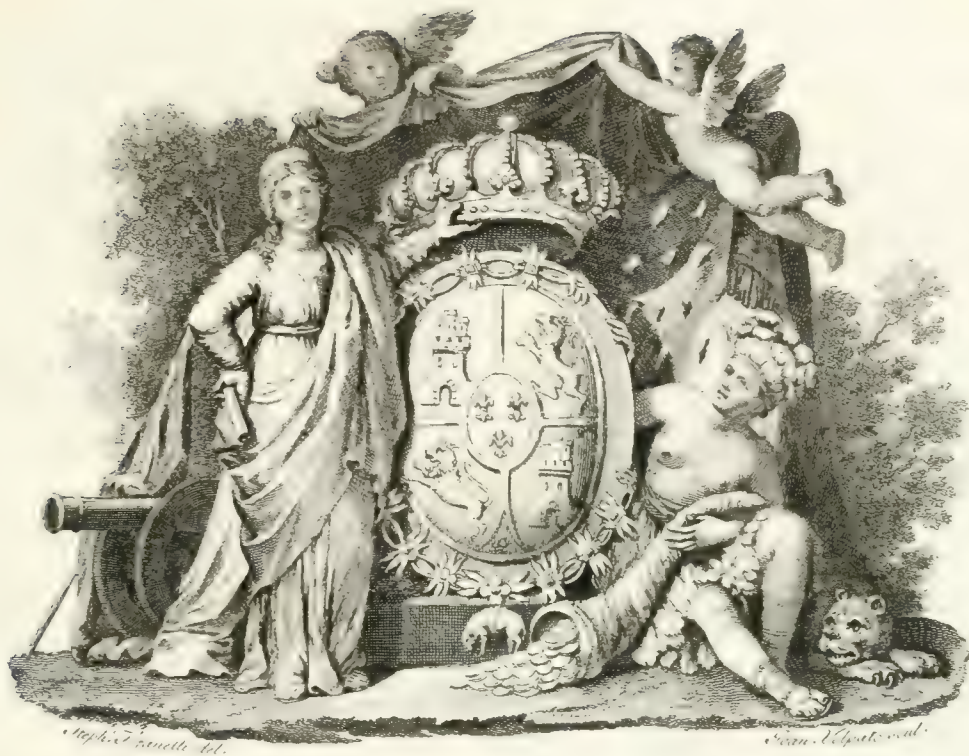
PARMAE

EX REGIO TYPOGRAPHEO

M. DCC. LXXXIX

DICATISSIMVS.

Non pauca erant, CAROLE
 REX CATHOLICE, quae
 me, quominus laudatio-
 nem Patris tui CAROLI III tibi inscri-
 berem, deterrere debebant, aut certe

II

poterant. Solii istius tui excelsa, ac pene divina majestas; conscientia tenuitatis meae plane cognitae, atque perspectae; hujus, quam vides, orationis inopia, quae neque perfecta est ingenio, neque arte expolita; ipsum denique laudationis genus, rerumque explicatio a CAROLO gestarum, rudi illa quidem stilo informata, quid enim aliud ipse possem? sed ita tamen informata, ut Patris tui, quem singulari caritate complecteris, memoria renovanda, non possit in animo tuo dolorem, quem ex ejus obitu accepisti, non refricare. Quae quum me vehementer commoverent, ne tamen oblatam hanc mihi divinitus appellandi Tui facultatem e manibus imprudens di-

III

mitterem, suasit humanitas tua, in qua tutissimum esse collocatum praesidium videbam. Atque humanitatem quum dico, illam dico de tuis virtutibus, quae quum eximiae omnes in Te sint, planeque singulares, tamen una maxime in pectoribus omnium, quicumque Te norunt, cui autem non satis notus, satisque cognitus es? mirabiles amores excitavit sui. O TE REGE fortunatam Hispaniam! felices populos, quibus ipse Rex obtigisti, qui quum longo jam regnandi usu condocefactus, rationes omnes notas, exploratasque habeas de quibus velis, benemerendi, idem in tanto rerum humanarum fastigio collocatus, quum tanto erga omnes studio, et huma-

IV

nitate sis, possis, et velis de omnibus benemereri. Ac mihi quidem CAROLVS Pater tuus quum multa videtur sapienter, et e rep. providisse, tum illud sapientissime, quod te abhinc annis XII, et eo amplius, in regiarum curarum partem, summaeque rerum administrandae societatem vocavit: ut jam tum regendorum populorum rudimentum se doctore, at quam experiente, quamque exercitato, poneres, difficillimamque regnandi artem (quae est optima, et expeditissima ratio discendi) exercendo, regnandoque docereris. Quo magis Hispaniae tuae gratulandum arbitror, quae quum paucorum, mensium ne, an dierum? spatio tot, tantaque commoda ex

V

tua Regni administrandi ratione in se redundasse sentiat, non fructus hos praecoces esse putat Imperii velut nascentis, (ut laeta plerumque esse solent hujusmodi initia) sed plane intelligit, proque certo habet, inita abs te consilia jam ab ipso regni tui exordio de Optimatum honoribus redintegrandis, de sacris, sacrorumque Ministris omni praesidio fovendis, de annonae sublevanda caritate, de multorum egestate sustentanda, de omnium procurandis commodis, de communi securitate, felicitate, salute, quoad fluxa haec, et instabilis rerum quae sub sole sunt, conditio patitur, fundanda, perpetuandaque, ex usu rerum diuturno, accurataque medi-

VI

tatione ita esse profecta, ut magnam ad ea accessionem factum iri speret, ne ulla unquam decessio fiat, non pertimescat. Quid vero? quale illud, quantaeque, moderationis ne dicam, et modestiae, an prudentiae? fuit, quod ALOISIAM MARIAM REGINAM Conjugem tuam, in qua cum formae dotibus animi dotes contendunt, Hispaniae amores, et delicias, florem Regiarum Matronarum, specimen omnium virtutum, non modo privatorum tuorum, sed publicorum etiam consiliorum participem, regnique adjutricem, et sociam esse voluisti? Qua in re praeterquam quod prudentiam, ut dixi, moderationemque animi tui admirari licet, qui MVLIEREM

VII

FORTEM nactus, tibi uni diffidens, in ea quoque tibi confidendum statueris; nescio praeterea, magis ne benevolentiae adversus ipsam tuae, an Hispanorum votis, et desiderio fueris gratificatus, qui iidem valde ipsam amant, iidem ab ipsa vicissim ex animo amantur. Gaudeat igitur tantis aucta bonis Hispania, rerumque omnium effectori, et moderatori Deo vota faciat, ut te, CAROLE REX, teque, ALOISIA MARIA REGINA, salvis, atque incolumibus frui sibi liceat quam diutissime; neque prius statione hac mortali defunctos a se amittat, quam Successores nanciscatur aetatis inter se gradibus dispares, vestri similitudine pares. Quod utinam volens

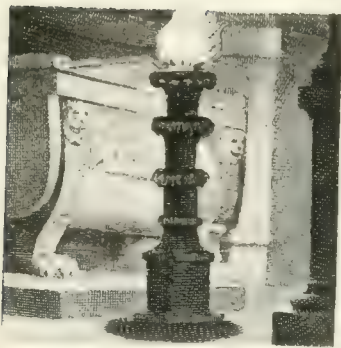
VIII

ille, et propitius annuat! Ego quidem certe orare ipsum, et obsecrare pro ea, quanti gentem nobilissimam facio, quantumque christianae reip. cupere debeo, numquam desistam.

ORATIO

D quoque scilicet supererat temporibus asperis, ut **CAROLVM REGEM**, non Hispaniae modo suae, et Americae, sed Orbis, et Ecclesiae delicias, importunissimo omnium funere lugeremus extinctum. Proh irrita hominum vota! Proh miseram conditionis necessitatem! Proh abdita sem-

per, et abstrusa Dei praepotentis arcana! Vtinam ipsa vulneris acerbitas disertos nos faceret, et eloquentes! fortasse et communi omnium moerori, et tuo responderem, BEATISSIME PATER, quem ipse vidi in tanta jactura afflictum, ac deturbatum. Nunc autem unde initium faciam dicendi, aut quem, postquam fecero, orationi meae modum imponam? Cum enim de Rege dicendum sit domi, militiaeque maximo, deque Catholica re egregie promerito, obruor magnitudine rerum; atque ita obruor; ut quid primum, quid ultimum eloquar dum plane non video, in ipso quasi aditu haerere cogar, atque consistere. Sed quoniam audendum in loco est, tantoque Principi aliquo laudationis cultu parentandum; per ipsius ego gesta qua Regis, quaque Catholici, impetu quodam doloris excurram: vosque habebitis Auditores quantum a moesto, oppressoque animo in tam insigni aegritudine praestari potest.

Vnde igitur in TE laudando, ornandoque, REGVM POTENTISSIME, incipiam? An ab illa ae-

tate, quam olim ad auspicandam militiam constituebant Romani? In ea certe egregium adolescentem exercitatissimos senes rerum maturitate antevenisse vidimus, et Ludovici illius Magni pronepotem agnovimus. Annos enim natus septemdecim, ipse per se generoso quodam animi impetu, acribusque Majorum stimulis incitatus, relicta patria, relictis suis, iter suscepit impeditissimum, verum belli fulmen Italiam vincendo peragravit. Quale jam inde imperandi tyrocinium posuerit, dicent Neapolitani, qui sub ejus imperio regnata Saturno saecula vere demum adventasse putarunt. Mihi siquidem leviter perstringenda sunt ista, non quidem quod ea, quae CAROLVS Neapoli gessit, talia non fuerint, qualia et nos audivimus, magna, et eximia, et ipsi effusi in lacrymas cives testantur; sed quod majora quaedam rapiant, atque absorbeant facultatem meam: provideque cavendum sit, ne in maximo rerum cumulo, ipsa rebus maximis deesse videatur oratio.

Rapit scilicet, et absorbet Hispania, ubi provinciae cumulatæ provinciis, regnaque regnis ducem implorabant, concussi imperii ruinae parem, labantemque rempublicam suis humeris sustententem. Extincto siquidem Carolo Austriaco, quasi ejus funus celebratura, commisit fortuna Reges, atque ita cruento ludo defuncti Principis honoravit exequias; ut non raro tepefactus Iberus civium, et exterorum sanguine redundarit. Cum enim potentissimarum nationum odiis, et infinita pugnandi libidine ipsa contremuerit Italia; quo tandem loco res illorum fuisse dicemus, qui non procul impendentem tempestatem prospiciebant, sed in medio belli turbine versabantur? Vix demum nobilissimum Regnum paullulum oculos tollere, ac sub Ferdinando VI recreari incoeperat, cum aliter visum est Deo, qui pacifici Regis consilia momento temporis evertit. Quid dico evertit? Immo vero CAROLO III reservavit; Is enim fraternam hereditatem cernens, Hispaniamque revisens, patriae suae majestatem

reddidit tantam, quantam vix olim contigisse meminerat.

Et revera quid unquam fuit, quod ab optimo Rege, vel in procuranda populorum felicitate, vel in regia dignitate tuenda praestari posset, quod non abunde praestiterit CAROLVS? Prodeat hic primum grande illud, et laboriosum legum sanctissimarum volumen, quibus Hispaniae, et Americae jurisprudentiam, non afflictam, sed prorsus eversam; non jacentem, sed intermortuam; non obscuratam, sed extinctam vidimus instaurari. Deus immortalis! Potestne quidquam dici magnificentius, excelsius, admirabilius, quam ab uno homine geminum in orbem revocari justitiam? Veteres illi Solonem, Lycurgum, Numam, qui singulis civitatibus leges dedissent, opinione et fama in caelum sustulerunt, et divinis honoribus consecrarunt. Fluctuat hic, CAROLE, atque haeret mentis facultas, dicendique deficit ratio. Vix enim est hoc tuum mortale factum, vix humanum consilium. Tu populos. multitudine in-

numerabiles, natura discordes, disciplina diversos, communi quodam legum vinculo, et quasi juris cognatione junxisti; Tu benefactis honorem et praemia, flagitiis ignominiam et supplicia proponens, studia bonorum erexisti, malorum improbitatem refrenasti; Tu servorum, dominorum, judicum, nobilium, pauperum, vendentium, e-mentium munera describens, in servitute levamen, temperantiam in dominatu, constantiam in judiciis, continentiam in opibus, in contractibus fidem provide revocasti; Tu demum vastissima regna, vel praejudicatis populorum opinionibus, vel excurrentium bellatorum licentia, vel ipsa temporis diuturnitate, et injuria, depravata et corrupta, in novae perfectaeque societatis formam excitasti; suadente nimirum animos regina illa, et omnium quasi virtutum conciliatrice justitia.

Sed quid ego in legibus per CAROLVM aut emendatis, aut etiam de novo propositis diutius immoror? Ad militarem ipsius providentiam fe-

stinat animus, quam idem significandam potius esse, quam ostendendam vehementissime dolet. Cum enim bella sint nunquam optanda, saepe autem necessaria; laudandus esset exquisitissime Princeps, qui numquam ad sui ipsius vel ambitionem, vel avaritiam explendam, scelerata arma praesumpsit; sed ea semper ad defendendam regiae personae majestatem, publicamque utilitatem tutandam, vel invitus censuit conferenda. Id vero quam non temere, et inconsulte! Quid enim voluit supremum illud rei bellicae consilium, cui lapsos veteri disciplina milites, corruptos, et insolentes legibus coercendos mandavit? Quid immanes armorum officinae, Toletanae, Barcinonenses, Hispalenses, regiis vere animis et sumptibus excitatae? Quid Abulae, Ocaniae, Segoviae, aliaeque in aliis oppidis, bellicis artibus excolendis positae Academiae? Quid nobiles juvenes in Pannoniam, Borussiam, Sarmatiam, Russiam transmissi, ut quae externi homines e sublimiori Geometria in militiae usus derivassent,

vel arcibus muniendis, vel extruendis machinis, vel castris eleganter collocandis, curiose inspicerent, et ad incitandos popularium animos in patriam reportarent? Infinitus evadam, Auditores, si velim singula persequi, cum diutini regni annus effluxerit nullus, quo non in pedestrem, et equestrem militiam augendam, honestandam, ornandam CAROLI studium, et cura incubuerit. Ideoque caetera, quae multa, et varia rem in eadem praescripsit, ne delibabo quidem, aut modice attingam; tantum, quasi praeteriens, admo-nebo, inter ferocia illa belli molimina Regis etiam pietatem eluxisse; cum et Scholas Chirurgicas Barcinone, Gadibus, alibique constituerit, ut militi laboranti praesto esset auxilium: et viduis eorum, quos hostium vis perculisset, partem stipendii, quo viri meruerant, attribuerit; ita ut illa inventa sevitiae, illa instrumenta nocendi, quae CAROLVS invexit, necessitati; quae vero ad homines juvandos, levandosque imperavit, tribuenda sint voluntati.

Quamquam haec omnia, ut ut egregia et illustra, fuere tamen CAROLO cum aliis Hispaniae Regibus communia. Illud, quod nemo vidit, nemo prospexit, nemo ante ipsum curavit umquam, quaeso paullisper attendite. Hispania, BEATIS-SIME PATER, amplissima, et feracissima regio, quae a montibus Pyrenaeis incipiens, longissimo spatio ad occidentalem Oceanum usque protenditur, et ab Iberico mari diffundit se in mare Gallicum, et Aquitanicum sinum: quaeque novum complexa orbem, insulasque natas pro auro, argento, aere flando feriundo, majorem in partem aut mari adjacet, aut eo circumfunditur, cum caeteri finitimi populi exaedificandis classibus impense studuissent, una ipsa, tot terrarum domina, in communi omnium ardore otiosa remanserat. Vix aliquot, eaeque a classiariis, armisque imparatae naviculae, tabescebant in portubus: quod cum per se miserabile esset, tale, tantumque regnum, tanto tempore, in tanta desidia versari; tum illud accedebat periculi, quod si forte

maritimum bellum immineret, hispanicam quidem classem spiritu ipso diffari posse diceretur. Sensit CAROLVS, hanc esse sibi reipublicae partem constituendam: et ut erat summo ingenio, et acumine praeditus ad videnda quae opportuna forent, summaque auctoritate ad obtinenda, eo brevi rem deduxit, ut qui prius ludibrio, et despectui fuerant, terrori jam essent Hispani; cum septuaginta bellicas naves, aliaque complura navigiorum genera cogere possent, secumque in aciem, si quando res tulisset, adducere. Quid ergo inde auctam in immensum inclytae nationis gloriam? quid exstructorum navalium magnitudinem? quid portuum opportunitatem exponam? quid illas molitionum, et sumptuum pene infinitorum arces, stationum propugnacula, et praesidia? Nihil opus est verbis, ubi facta ipsa loquuntur. Testatur nauticam Hispanorum peritiam Iohannes ille Georgius, in cuius scriptis, late per orbem vagatis, virum sui saeculi principem fatearis oportet. Testantur Tofignus, et Ulloa, navi-

gationum cursibus obeundis, describendisque nobiles, si qui alii, et illustres. Testantur Angli, quos Balearibus minoribus amissis, honestissimam pacem expetiisse cognovimus. Tota demum testatur Europa, cujus haec invaluit opinio certissima, et verissima, dissidentium, inter seque bellantium Principum, ad quorum partes sese Hispania applicuerit, quos classe juverit, quorum opes foverit, eos prosperos rerum eventus habituros, magnificeque de hostibus relaturos esse triumphum.

Et hic mirabimur, tanto sub Rege nova aedificia, novas portas, nova moenia, novam urbium faciem apparuisse? Mihi vero, CAROLI consilia reputanti, CAROLI haec facta, quae per se magna, et admirabilia viderentur, minus mirari subit. Longe maximum opus fuit commercium ultro, citroque amplificare, et oscitantem populorum industriam erigere. Miris laudibus vetustissimi historici Carthaginem, et Corinthum praedicant, quod armatae muris, succintaeque portubus,

negotiationi viderentur aptissimae. Tot habet Hispania Carthagines, et Corinthos, quot in utroque orbe civitates, ubi innumeri populi vectigales, portus frequentes, lacus et fluvii navigabiles multi, agri feracissimi omnium rerum, saltus et silvae ita pecuariis aptae, ut ex pensionibus, exportoriis, ex decumis, ex scriptura, infinitum pene vectigal rependi possit. Sed, quod est hominum ingenium, ubi maxima opportunitas, ibi quoque maxima opportunitatis incuria. Neglectae siquidem orae maritimae vix aliquid proferebant, deserta erat agricultura, pecuaria relictata, rara emporia, infrequens mercatorum navigatio; donec CAROLVS, quem vere Prometheum dixerim, non ignem a sole raptum, vitae administrum, sed e mente sua promptum excitavit, attulitque popularibus suis. Hic ego, si quod oratoribus commune est, imitari vellem, Demosthenicum mihi aliquod, aut Tullianum eloquentiae flumen optarem, ut in re tanta, quasi per gradus tolli, ac vero exultare posset oratio. Quis enim dicendo as-

sequeretur leges, artes, inventa, quae CAROLVS tulit, induxit, proposuit, ut quaestuosissima rerum omnium mercatura vigeret? Quis pro dignitate referret prudentissimum illud institutum, cui merito Robertsonius Hispaniae felicitatem attribuit, ut onerariae, et vectoriae naves ex Hispania in Americam ordinatim solverent, et rursus ex America in Hispaniam navigarent, quo certis nuntiis mittendis accipiendisque, arctior, atque utilior inter utrumque orbem coiretur societas? Quis alterum, aequè providum, et sapiens, quo Americanum commercium, unis olim Gadibus praefinitum, jussum est per omnes Regni Provincias diffundi, facta scilicet navigantibus potestate exportandi, recipiendique merces unde, et ubi melius pro re quisque propria duxisset. Quis portoria sublata, tributa aut deleta, aut parcius imperata, colonias deductas, multiplicata emporia, explicatas vias, permissas immunitates, constructas aedes, proposita praemia, directas aquas, derivata flumina, non dicam illustrare, sed prope-

modum enumerare contendat? Non est hoc tenuitatis meae, non hujus orationis, neque temporis. Tantummodo si quis rogaverit, tot aucta, et munita praesidiis quo demum res hispana processerit: Adeat, dicam, exactores regios, publicosque ratiocinatores, quibus omnibus unum erit responsum: viginti abhinc annis opulentissimi regni commercium centuplicato excrevisse. Oh dominam rerum virtutem, quae fortunam habet in sua potestate! Oh magnam CAROLI mentem, quae unquam par meritis erga Hispaniam tuis reperiri potest laudatio! Minervam, Cererem, Vulcanum, textrinae, agriculturae, fabricae inventores, templis et aris fabulosa ditavit antiquitas: tuo munere non una, vel altera, sed omnes artes, ipsaque artium domina, et mater industria, quae aut inter populos esse desierat, aut parum colebatur, erecta, atque excitata fuit; et TE, auctorem tanti muneris, non supra omnes homines effe-
 feremus, et non quantum pie possumus, Hispaniae beneficio natum praedicabimus?

Sed male ego merear de CAROLO, rebusque ab ipso gestis, si civiles tantum, vel bellicas artes, non etiam eas, quae filiae pacis, alumnae otii, tranquillitatis comites sunt appellatae, lumen, incrementumque suscepisse demonstrem. Fuit enim hoc tantum, ut si fulgore nominum, et nescio qua junioris sapientiae ostentatione detractis, rem ipsam perpendere, et nudam veritatem intueri velimus, facile appareat, illam sub eo Rege extitisse Rempublicam, quam beatam fore dixit Plato, si quando contingeret, aut regnare Philosophos, aut Reges philosophari. Quod ne splendidius, quam verius a me dici arbitremini, revocate animis novam illam studiorum methodum Hispaniae Gymnasiis solemniter indictam, qua liberatam vidit a superstitione Theologiam, Philosophiam a servitute, a vaniloquentia Philologiam. Revocate regium ardorem, qua instruendis grandi pecunia, ornandisque Bibliothecis, qua imprimendis omnium generum libris, priscaeque sapientiae reliquiis sollicite con-

servandis. Revocate literariae spei juvenes, Regis impulsu, Regisque sumptibus externos sapientes adeuntes, vel ipsos externos e coetu sapientum insigni remuneratione arcessitos. Revocate praeemia, et honestamenta, iis publice proposita, quicumque de Politica (non illa quidem certorum hominum, sed illa CAROLI), de Anatome, de Mathesi, de Astronomia, de scientia Navali, deque caeteris disciplinis benemereri laudarentur. Accessit, quasi cumulus amplissimum naturalis historiae Musaeum: accessit pari instructu, et magnificentia Hortus medicus: accessit Aula Chymica, regiae liberalitatis monumentum sempiternum: tot demum accessere literis, literarumque amatoribus invitamenta; ut reconciliatis huic saeculo Musis non ultima litasse videatur Hispania.

Verum quo me repente, quasi ab itinere abductum iterum trahitis, Neapolitani? quid ad immanes illas Herculenses, Pompejorum, Stabiarum effossiones compellitis? quid infinitam vim picturarum, signorum, tripodum, mensarum, do-

nariorum, omnisque generis monumentorum obtruditis? Novi jam ego, fuisse haec omnia CAROLI jussu et impensis e terrae visceribus eruta. Novi, quantum inde commodi antiquitatis amatoribus, quantum historiae lumen, quantum bonis artibus additamentum manarit. Novi, singula graphice deformata, aeri incisa, doctisque elucubrationibus illustrata, inusitato quodam magnificentiae genere, omnium ferme urbium paullo insignioribus Bibliothecis dono fuisse transmissa. Quam facilis, quamque latus haec paullo accuratius persequenti pateret dicendi aditus sentio, planeque video. Sed parcite properanti, cui aut ab ipso multa, aut ipsum a tempore deseri necesse sit. Quis enim modus futurus esset dicendo, si universis CAROLI beneficiis insistere vellem, atque immorari?

Iam artes illas, quae ab elegantia, et pulchritudine nomen habent, tacito potius, et attonito quodam silentio, quam ulla loquendi copia prosequendas censeo, quibus certe Aula Hispanica

beneficentissime patuit, et in qua, tanquam in sua regia, sedem ipsae collocarunt. Et quidni eo confugerent mitissimae artes, ubi regium patrocinium, et liberalitas eas ab invidia, et inopia liberabat, totque extabant exempla propensae in doctos artifices CAROLI voluntatis? Cujus rei monimenta erant locupletissima Academia Matritensis regiis aedibus aucta: Valentina excitata: Hispalensis, Caesaraugustana, Barcinonensis largiter amplificatae; erant Carmonae, Selmae, Balliesterii Parisios missi, lautissimis ad iter, et commorationem impensis subministratis, ut quam modo in ipsorum operibus admiramur, graphidis, et sculpturae praestantiam assequerentur; erant laxata compita, ornata fora, instaurata templa, singulaeque urbium partes ad omnem amoenitatem, et cultum egregie dispositae. Cum autem tres germanae artes plurimum CAROLO debeant, tum potissimum debet Pictura, cujus alumni celebratissimi Conradus, Tiepolus, Mengsius regiis vere praemiis Matritum sunt invitati.

Bone Deus! quem ego Pictorem nomino, cum Mengsium nomino! ipsius siquidem beneficio factum est, ut aureo illi Leonis saeculo non admodum invideamus. Atque utinam ipse revivisceret, ut extincti Maecenatis sui gesta depingeret! Ejus enim manu esset CAROLVS celebrandus, cujus ipse dignitati et fortunae liberalissime favit. Fortasse cum omnes artis, et ingenii nervos intenderet, dignum aliquid regiis, ac immortalibus meritis repraesentaret.

Vidisti hactenus, BEATISSIME PATER, quantum haec mea virium imbecillitas praestare potuit, CAROLVM REGEM. Vide modo brevissime, quod hujus sanctitati loci prolixius convenire videretur, CAROLVM CATHOLICVM. Atque hic renovabo quod initio jam dixi, mihi scilicet difficilius esse ad statuendum, ubi desinere debeat, quam unde incipere oratio. Tanta sunt enim testimonia pietatis, quae oppresso jam, et anhelanti undique occurrunt, ut, si omnes, quot quot usquam sunt, viri eloquentes ad ea cele-

branda convenient, omnes eorum et dignitati, et numero inferiores videri oporteat.

Excurrite, ut libet, Auditores, per totum, quantum quantum est, virtutum agmen, et unam aut alteram indicate, in qua non ita CAROLVS eluxerit, ut paucos quidem habuerit pares, superiorem omnino neminem. Quid enim hic ego clementiam, fidem, constantiam, temperantiam certis veluti classibus distinguam? Quid continentiam in tanta potestate: in multiplici varietate fortunae magnitudinem animi semper inconcussam: comitatem gravitati nil detrahentem, sed gravitatis temperamento jucundiolem: magnificentiam non in fastu, luxuque enutriendo, sed in hominibus demerendis eminentem? Vox me citius, aut dies quam res deficeret, si quaelibet exornare, adductisque exemplis amplificare propositum mihi esset. Iam in administros, domesticos, familiares benignitate tanta eum fuisse constat, ut quinquaginta sex annorum spatio, quibus regnavit, neminem unum aut loco mo-

veri, aut invitum abdicare coegerit. Modestia item, ingeniique mansuetudine tam insigni, ut in beneficii loco poneret, sibi occasionem dari ignoscendi, et nihil aequae facile condonaret, ac sibi illatas injurias. Cujus quidem rei habuit Hispania memorabile exemplum in viro praestanti generis claritate, qui cum postulatus esset apud Senatum, et ad ipsius damnationem sola restaret Regis subscriptio: Subscriberem, Rex inquit, nisi me quoque reus attentasset injuriis. Scilicet patrocinator est homini apud CAROLVM ille ipse, a quo minime expectandum erat, CAROLI animus paullo offensior, atque irritior. Atqui cum suas ipse injurias ultro remitteret, quam caeteris irrogari non pateretur, meministis Veliterni cives, et nos ipsi meminimus, cum hac iter faciente CAROLO ad Italicum bellum, nemo unquam ex tanto exercitu aut veteranus, aut tyro cuiquam ex nostris damnum inferre sit ausus; frenante scilicet infrenem militum licentiam moderatissimi Imperatoris edicto: idque

patribus nostris mirabilius est visum, quod antea ad lacerandam Italiam, quasi famelici canes, aut avidi, infestique vultures, exterae nationes convolassent, et pacificam orbis terrae reginam suam veluti praedam putavissent. Quamvis autem natura mansuetissimus esset, odio semper acerbo odisse peccata fuit visus: cumque ista populis offensioni futura judicaret, severioribus etiam judiciis, regiaque indignatione proposita, peccantium libidinem audaciamque coercere contendit. Contra vero pios, et religiosae fama homines neminem umquam amasse ardentius, neminem magis ornasse, neminem largius, et prolixius complexum esse comperimus. Horum enim consiliis potissimum utebatur, eosque adloquendo, quidquid a gravibus regni curis dabatur otii, libentissime profundeabat.

Hanc certe pietatis indolem una cum lacte susxisse, testantur quae ex ipso adhuc puerulo auditae sunt voces, erumpente foras, seque jam tum aurea prodente natura. Sed egregia semina,

quae subacto, ac bene praeparato pectore fove-
 rat, tum vere ad maturitatem efferri sunt visa,
 cum MARIAM AMALIAM, Friderici Augusti
 Sarmatiae Regis filiam, adolescens adolescentu-
 lam[†] duxit uxorem. Qualem enim, quantamque
 ex hoc plane fausto conjugio, magnis auspiciis,
 magnisque conciliato virtutibus, nativae Regis pie-
 tati factam novimus accessionem! Illa siquidem le-
 ctissima, et omnium, quas orbis vidit, piissima foe-
 mina, quamque ea benevolentiae vi prosequutus
 est CAROLVS, ut nulla post ipsam vita functam
 pulchritudinis species continentem animum ille-
 xerit, ardentes in viro suo, ac prorsus mirabiles
 Religionis excitavit amores. Quorum ego argu-
 menta si proferre jam nitar, nescio quo tandem
 evadere possim dicendo. Dicam tamen, ut ut res
 sinet, fervidas preces privatim, et publice Deo
 fusas, iis praecipue diebus, quibus populi ludis,
 spectaculisque intenti, vix aliquid pensi, aut mo-
 derati solent habere. Dicam institutas Equitum
 Sodalitates, quarum alteri a fortissimo Martyre

Ianuario, alteri a Virgine Concepta nomen fecit; perpetuum regiae pietatis testimonium. Dicam assertam sacrorum Antistitum auctoritatem, protectam communem Orthodoxorum disciplinam, posita Ecclesiae alumnis Collegia, sacras aedes partim instauratas, et refectas, partim opibus auctas, partim etiam a fundamentis extructas. Illa vero quanto grandioribus verbis forent praedicanda: assidui prohibendarum a regno suo recentiorum opinionum conatus: jus datum, et vindicatum Quaesitoribus Fidei, ut in quoscumque etiam Regni primores, quique vel dignitate, vel certo aliquo munere apud se fungerentur, regia interposita auctoritate plenissime animadvertent: bellum ferocissimis, et Christiano nomini inimicissimis Iuliae Caesareae piratis semel, et iterum indictum, in quo cum arcano Dei consilio teterrimam pestem ad Mauritaniae latibula perpetuo retrudere non licuisset; nihil tamen operae, nihil sumptuum, nihil laboris omissum fuit, quominus illa tanta captivorum multitudo,

quae in hostium potestatem venerat, e servitute redempta, in libertatem vindicaretur. Quod si ulterius progredi coner, et CAROLI venerationem, ac obsequium in hanc Sanctissimam Sedem, quae ipsum Christo genuit, ac educavit, commemorare; si illius erga Romanos Pontifices, quorum memoria in benedictione est, voluntatem enarrare; si mutua benevolentiae, et amoris officia, quibus tecum quasi certabat, PIE SEXTE, recensere velim, timendum maxime erit, ne quae levationi esse debuerat amantissimi Filii laudatio, ea tibi pectus iterum effodiat, vulnusque altius imprimendo, novo etiam sit futura dolori.

Sed heu! jam nimium doloris causae propinquant. Quid parabas, o saeva Mors, cum nigris alis regiam domum complexa, unam, alteram, tertiamque victimam tibi immolasti? Deus meliora! nondum ab alta aegritudine, quam ei suavissimae nurus Mariannae Victoriae fatum attulerat, respiraverat CAROLVS; cum ecce nepo-

tulum in ipso vitae limine ploravit abreptum: eumque vix lugere desierat, quando Gabriele filio heu! Gabriele quoque! Gabriele, quem suam lucem, suum desiderium vocare, quo senectutem recreare, atque oblectare solebat, turbine veluti quodam sublato, illius clausit oculos, a quo melius claudi cupiisset suos. Scitis, Auditores, quantus inde stupor attonitas hominum mentes perculerit, qui tot funerum seriem tacite secum ipsi volventes, nescio quid gravius portendi ominabantur, quod non illis finibus, neque illis capitibus limitaretur.

Verum absint vanae huiusmodi vulgi praesagitiones, Christiano Oratore indignae, et ab huius religione loci plurimum abhorrentes. Satius erit dicere, quemadmodum aurum igne, ita CAROLVM laboribus, et aerumnis ad extremum vitae purgatum, vicinam jam sibi immortalitatem praesensisse. Hic vero ne expectetis, Auditores, dum ego moribundae pietatis testificationes, quas singuli fando audivimus, aut

sterili recitatione rursus exponam, aut etiam artis coloribus efferam. Hoc unum habete: deridentem ipsum sollicita Medicorum consilia, solantemque suos, quorum mirus erat consensus amoris in eum, Mortem ad se jam properantem adspexisse illa ipsa secura, atque interrita fronte, qua semper res humanas adspexerat. Eam autem cum propius jam adesse sentiret, sacris omnibus, quibus morituri praemuniri solent, magna cum animi veneratione susceptis: arcessoque Archiepiscopo Corinthi Oratore apud se tuo, BEATISSIME PATER, qui solemnem illam culpaе, poenaeque veniam a Deo sibi, et a Pontifice precaretur: commendans regnatura Filio domum, populos, et quam semper priorem et cariorem habuit, Catholicae Religionis defensionem, vere Magnus, vere Pius, plurium ipse Regnorum moderator, et arbiter, gener, socer, frater, et parens Regum, bellorum victor et extinator, pacis conciliator, Christiani nominis columen, aetatis nostrae orna-

mentum, et decus, suavissime in caelum, ut confidimus, evolavit.

Quid ad haec iterum commovemini, Amplissimi Patres? quid hactenus compressae lacrymae rursus erumpunt? *Ille quidem* (liceat hic mihi Ambrosii sanctissimi viri in obitu alterius hispani Principis Theodosii Magni verba usurpare) *ille quidem abiit accipere sibi regnum;* sed non totus abiit; *reliquit enim liberos suos, in quibus eum debemus agnoscere, et in quibus eum et cernimus, et tenemus.* Vivit revera, vivit adhuc, caelique munere diutissime vivet CAROLVS IV, qui Genitorem egregium opibus refert, ac pietate; vivit ALOISIA MARIA REGINA, consiliorum ejus omnium particeps, et adiutrix. Floret augusta Proles, et Familia, Avi exemplis, Parentum cura ad omnem omnino laudem informata, nostramque tutelam sempiternam. Ita DEVS OPT. MAX., cujus in manu sunt corda Regum, magnis annuat incoeptis: et fervens adhuc erga CAROLVM III hujus Ecclesiae stu-

dium, et voluntatem, in longo successorum ordine sinat conquiescere.

SPECIAL
Folio

88-B
5144

